

СУСПІЛЬНА ЗНАЧИМІСТЬ ОСВІЧЕНОСТІ ТА ОСВІТНІ ЗАКЛАДИ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ УКРАЇНІ

Розглядаючи вищу освіту в Українських землях XVII – XVIII ст. слід зазначити, що у цей період продовжується практика широкого охоплення населення освітою. Розвиваються школи, в 1556р. у Львові виникає перша середня школа. Виникає Острозька академія та Київський колегіум. Випускники колегіумів поповнюють лави вчителів, священників, чиновників. 1701р. Києво-Могилянський колегія одержала статус академії. Повний курс навчання становив 12 р. Навчалось близько 2000 студентів. Вивчення латини давало українцям можливість здобувати вищу освіту у західних університетах, знання мов відкривало також двері для імпорту книг. Серйозною перешкодою в розвитку освіти були обмеження щодо використання української мови. В 2 пол. XVIII ст. на лівобережжі і Слобожанщині всі навчальні заклади перейшли на російську мову навчання. На правобережжі ситуація була гірша. Середню освіту патрунував орден єзуїтів. Під їхнім контролем працював Львівський, Кам'янецький та інші колегіуми. В 1661р. в західно українському регіоні був заснований Львівський університет. Він був центром освіти і науки.

Освічених людей у середні віки було відносно небагато, і то, здебільшого, в монастирях. Піднесення Європи, що почалося у X ст., спричинило потяг до знань і потребу в освічених людях. Освіта почала виходити за межі монастирів. У середньовіччі можна вирізнити три рівні шкіл. Нижчі школи існували при церквах, монастирях, даючи елементарні знання тим, хто бажав присвятити себе служінню Богові. Тут вивчали латинську мову, якою велося богослужіння, молитви і сам порядок богослужіння. Середні школи найчастіше виникали біля резиденцій єпископів. У них вивчали сім «вільних наук» — граматику, риторичку, діалектику, арифметику, геометрію. Остання містила географію, астрологію, музику. Перші три науки складали «тривіум», наступні чотири — «квадривіум». Починаючи з XI ст., в Європі зароджуються вищі школи, що їх згодом назвали університетами (від лат. *universitas* — сукупність). Така назва пояснюється тим, що перші університети були громадами, які об'єднували учителів і учнів (учні називали університет «альма матер» — ласкава мати). Такі об'єднання мали свої чіткі правила поведінки, свою структуру і претендували на незалежність від влади міста, в якому знаходилися. Викладання в університетах велося латинською мовою. Це давало змогу студентам почати навчання в одному, а закінчувати в іншому закладі. Чіткого терміну навчання не було, тому окремі студенти вчилися

досить довго. Основними формами навчання були лекції та диспути між професорами. Вивчення лише Святого Письма не задовольняло людей, які прагнули пізнати навколишній світ. У XIV - на початку XV ст. вищих навчальних закладів в Україні ще не було. І тому українці, вихідці із знатних родів та заможних міщан, здобували освіту в Краківському, Празькому, Падуанському, Болонському університетах та університетах Німеччини. Історики України наводять факт, що тільки в Краківському університеті серед документів тогочасних студентів знайдено понад 30 імен українців з м. Дрогобича, понад 70 — із Самбора. При Карловому університеті в Празі існував Литовський колегіум, у якому навчалися вихідці з Литви, України, Білорусі. Історія знає прізвища кількох відомих українців, які здобули європейське визнання. Серед них Юрій Котермак (Дрогобич) — професор медицини Болонського й Краківського університетів, упродовж певного періоду був ректором Болонського університету. У науковому світі широко відома його праця «Прогностична оцінка поточного 1483 року», яка вийшла в Римі й містила відомості з астрології, філософії, географії, економіки.

У другій половині XVIII ст. культурний розвиток українського народу значно активізувалися, власне XVIII ст. стало періодом великого культурного піднесення, у суспільстві почався природний процес формування культурних блоків. В Україні спостерігається відносно високий порівняно з Росією рівень письменності. У багатьох селах функціонують школи, де навчаються діти старшини, козаків і селян. Так, на Слобожанщині була 131 трирічна церковнопарафіяльна школа.

Наука й освіта вищого рівня зосередились у Київській колегії (з 1701 р. — Академія). Києво-Могилянська академія була першим і найкращим за значенням вищим навчальним закладом України. В її стінах здобували освіту українські діти і діти слов'янських народів. Студенти Академії продовжували навчання, що було нормою, у провідних європейських навчальних закладах. З неї вийшло чимало талановитих і обдарованих державних діячів, науковців, письменників і митців: Ш. Прокопович, Г. Сковорода, М. Березовський, Д. Бортнянський, І. Григорович-Барський, Н. Згурський, О. Шумлянський та ін. Академія мала велику бібліотеку, яка наприкінці XVIII ст. налічувала близько 10 тисяч томів з різних галузей знань на всіх європейських мовах, якими вільно володіли студенти.

Соціальний стан студентів був досить різний — від дітей заможних родин до дітей міщан. Багато

вихованців стали викладачами різних навчальних закладів України, Болгарії, Росії, Сербії, Чорногорії, Чехії та інших країн Європи й Азії.

В Академії крім наукових студій розвивалися мистецтва. Одними з найпопулярніших стали театральні вистави; авторами п'єс, режисерами й акторами були викладачі та студенти Академії. Вони відіграли важливу роль у зародженні українського театру. Обов'язковою дисципліною для всіх слухачів було вивчення поезії і музики, а любов до хорового співу українців загальновідома, тож і при Академії працювали великий зведений хор і оркестр. Театр, хор і оркестр зажили популярності серед киян. Академія стала взірцем для навчальних закладів України. За її типом відкривають колегії в Чернігові, Переяславі, Харкові. Так, зокрема, Харківська колегія в 1727 р. на початку своєї діяльності стає центром освіти Слобожанщини; тут навчалось близько 500 студентів, викладались інженерні науки, геодезія, географія, артилерійська справа, іноземні мови.

Українська старшина, розуміючи роль і значення освіти для розвитку нації, настійно порушувала клопотання перед царським урядом про відкриття в Україні вищих навчальних закладів — університетів. Проте ці клопотання ігнорувалися.

На Правобережній Україні та в західнослов'янських землях розвитку освіти і науки заважало іноземне панування. Польські реакційні кола всіляко перешкоджали українському спрямуванню Львівського університету, єдиного вищого навчального закладу в Галичині, але активно підтримувались єзуїтські колегії та уніатські школи у Львові, Луцьку, Вінниці, Барі та інших містах, які мали яскраво виражений польсько-католицький характер.

На Буковині стан був ще гірший. За турецького панування тут не було майже жодної школи, а з приходом австрійців відкрито лише кілька, але викладання велося переважно румунською та німецькою мовами. У Закарпатті при активній політиці мадяризації працювала невелика кількість церковно-уніатських шкіл, де викладання велося мовою "руською". І тільки наприкінці XVIII ст. у Мукачевому було відкрито семінарію.

У районах центральної України науковими осередками стали Київ, Харків, пізніше Одеса. Незважаючи на 30-річні репресії після мазепинського виступу, Академія продовжувала свої наукові традиції. Починаючи з 1844 р. вона активно працює; багато сил та енергії до цього доклали Д. Апостол і митрополит Р. Заборовський. Чергове своє піднесення Академія пережила в період гетьманування К. Розумовського. Тут працювали професори Г. Кониський, Ю. Щербацький, М. Максимович, Д. Ніщинський, С. Ляскоронський. За словами О. Оглобліна, вони зробили б честь кожному західноєвропейському університетові. Загалом за 150 років існування Академії в ній навчалось близько 25 тисяч українців, з її стін вийшла більша частина свідомої української інтелігенції, яка у XVIII ст. займала всі урядові місця, підготувала національне відродження XIX ст.

Наукова думка України активізувалася завдяки діяльності відомого філософа і просвітника Ф. Прокоповича. Він одним із перших приніс в українську наукову школу кращі набутки філософської наукової та світоглядної системи Європи. Він уводить у науковий і навчальний обіг Академії філософські погляди Р. Декарта, Дж. Локка, Ф. Бекона, новітні астрономічні дослідження, зокрема Г. Галілея. Активно бореться із схоластикою у читанні курсів, а після переїзду до Росії стає проповідником та ідеологом абсолютизму, одним із засновників Всеросійської Академії наук. Його послідовником став відомий вчений, філософ Г. Сковорода.

Він декларував у своїх філософських концепціях просвітницьку діяльність, рівність народів, людей незалежно від їхнього соціального походження, мотивуючи тим, що кожен має право на особисте життя і свободу. Шлях до ідеального суспільства він вбачав у вихованні нової людини через самопізнання, через працю. Він був пропагандистом матеріалістичних положень, де практика була основою пізнання, а віра в безмежні можливості людського розуму відкривала йому всі шляхи. Г. Сковороді були притаманні ідеалістичні концепції, які знайшли вираження у спробі дуалістичної позиції бачення людини, що поєднує тілесне, тобто матеріальне, і внутрішнє, божественне.

Його філософська спадщина, літературні твори справили непересічний вплив на наступні покоління, розвиток суспільно-політичної думки, формування свідомості українського народу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923. Т. 1 Прапор. 1990. № 11-12; Березіль. 1991. №
2. Дорошенко Д. Нарис історії України: В 2 т. К. 1992. 167 с.
3. Ефименко А. Н. История украинского народа. К. 1990. 300 с.
4. Єфремов С. Біля початків українства. Генезис ідей Кирило-Мефодіївського братства. — К. 1924. Т. 1, 2. 246 с.
5. Запаско Я. П. Мистецтво книги в Україні в XVI—XVIII ст. — Львів, 1971. 145 с.
6. Исаевич Я. Д. Украинская культура XVIII столетия. Вопр. истории. 1980. № 8. 25 с.